

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1992 m. vasario mėn. 8 d. / February 8, 1992

Nr. 27(6)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Sausio 13-osios sužeistųjų likimo reikalu

Jau daugiau metų nuo Sausio 13-osios, Antakalnio kapinyne palaidotieji daug kam iš mūsų neįsivaizduojami. Bet tam siaubui praėjus, lieka tik nelabai konkretūs galiosys tiems, kurie tos nakties terora išgyveno. Gražu prisiminti žuvusius, bet sužeistieji gyvi ir reikalingi mūsų globos. Praėjusį liepos mėnesį, dirbant su A.P.P.L.E. grupe, mums teko aplankyti Raudonojo kryžiaus ligoninę susirinkusius arčiau Vilniaus gyvenančius Sausio 13-osios sužeistuosius.

Grazina Landsbergienė daugumą jų buvo lankiusi asmeniškai ligoninėse ir užsiminė faktą, kad jie jaučiasi pamiršti ir labai reikalingi dėmesio bei visokeriopos pagalbos. Javygia Bieliauskienė iš Caritas pateikė pavardes bei istoriją dar kelių ligoninių ir Kaune, kurių, deja, neteko pamatyti.

Šio susitikimo veidas ir veidai su žmonėmis, kaip Angelė Pladytė (kuri New York Times nuotraukų vyrų traukiama iš po tanko) ir daugybė pačioj pradžioj gyvenimo tragiškai sužalotų jaunų žmonių, jų motinų bei ligoninės gydytojų ir darbuotojų — žodžiais neįmanoma apibūdinti. Ligoniniai skendo gėlėse pirmose eilėse, mes buvome pakviesti ant scenos, o atrodė, kad turėtų būti atvirkščiai.

Jim Lane, grynas amerikietis, pedagogas iš Cleveland'o, sveikindamas sužeistuosius, negalėjo nuslėpti savo emocijos ir ašarų. Carol Sperry iš Massachusetts Institute of Technology, Boston'o, matė kai kuriuos ligoninius antra kartą. Jai teko pakliūti iš Rusijos į Lietuvą praėjusio sausio gale ir matyti tada, kas darėsi ligoninėse.

Atvykusios iš Vakarų į Vilniaus universiteto vasaros kursų

studentės, kurios taip pat buvo kviestos ligoninius aplankyti, ir mes, vyresni, pasijutom bejėgiai atsilyginti šiems žmonėms už tai, ką jie ta šurpią sausio 13-osios naktį prarado... Mes juos lankėm skubiai, pietų pertraukos metu. Buvo neįmanoma išgirsti iš kiekvieno lūpų jų išgyvenimą. Už kitus daktarai pasakojo...

Dr. Mečišlovas Vitkus, mikrochirurgas, aptarė labiau specifiskai kai kurių ligoninių būklę. Bet po to, kai dar su mažesne grupe sužeistųjų pasiūlymą ligoninės kavinėj ir jie pradėjo skirstytis, realiai pamatė, koks vargas jiems gyvenimas.

Iš ligoninės tiems, kuriems su ramsčiais ar su vežiojamąja kėde, kaip Angelei Pladytei, nėra kaip išieiti, tik laiptai... Jokių platformų sužeistiesiems, net ir ligoninėje, nors, atrodo, būtų taip paprasta ką nors sukurti.

Gal šių sužeistųjų vardu reikėtų pradėti akciją igyvendinti Lietuvoje nors minimalius patogumus invalidams. Teko palydėti Angelei Pladytė namo ir matyti, kaip ši tvirtos valios ir savarankiška moteris negali pakrutėti iš savo butelio be kelių žmonių pagalbos.

Keletui šių ligoninių dar reikalinga operavimo ar gydymo Vakaruose. Kitiems trūksta specifinių vaistų bei materialinės paramos. Dar sovietų valdžiai esant, kai kurie buvo atleisti iš darbų ir išgyveno visokeriopą diskriminaciją.

Per ilgesnį laikotarpį Lietuvoje bus prieita nors prie sužeistųjų finansinės situacijos reikalo. Šiuo metu būtų svarbu, kad kaip nors šalpa iš Amerikos ir Vakarų atkreiptų dėmesį į jų būklę, ir gal tai galincios organizacijos pasistengtų jiems individualiai padėti. Tai būtų ypač svarbu tiems, kuriems galėtų padėti

Vytautas Landsbergis PEN klubo kongrese, Viennoje

Dvidešimt metų PEN klube; daugiau negu dvidešimt metų važiavom, kalbėjom, maldavom, prašėm, ieškojom, siuntėm, o grįžę galvodavom, kokie kvailiai esam, kovodami su vėjo malūnais. Visi mums sakė, kad elgiames nenormaliai, nes normalumas būtų buvęs užmiršti viską ir kurti naujom jėgom naują pasaulį, palaidojus senąjį. Mūsų gyvenimas būtų buvęs įprasminas ir „švari lenta“ būtų pradėjusi mūsų naują gyvenimo etapą, kurio pradžia būtų šiandieną, o pabaiga kažkur nežinoma toli, atsispirianti į ateitį.

Bet mes nutarėm kovoti už praeitį ir iš jos semtis jėgų ateičiai, kuri atrodė nepasiekiamą iliuziją.

Daugiau negu dvidešimt metų Algirdas Landsbergis, Stasys Goštautas, Tomas Venclova, padedami Pasaulio Lietuvių Bendruomenės, važinėjo po pasaulį ir rašė atvirukus ir siuntė telegramas Kremlui, Perm, Gulag ir t.t. Tekstai be atsakymo, sudėti KGB archyvuose, įamžinti juoduose srašuose. Bet vieną dieną iliuzija virto realybe, ir 1991 metais, lapkričio 7 dieną, dveji metai po to, kai Lietuvos rašytojai buvo priimti į tarptautinę rašytojų organizaciją, Viennoje, Gustav Klimt salėje, Hamilton viešbutyje, atvykęs Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis padėjo susirinkusiems delegatams ir nariams už pasitikėjimą ir suteiktą pagalbą. „Tik PEN International nesuprato sovietų švininės logikos ir ištisė Lietuvai — jos PEN klubui — solidarumo ranką“, pasakė Landsbergis ne visai lengvai angliškai. Tačiau rašytojai suprato ir plojo su entuziazmu, kai Landsbergis tarė: „Aš linkiu, kad kuo daugiau moterų būtų rašytojos ir neprotingam pasauliui, kaip kūdikiui, dainuotų savo meilės knygas“.

Atvykęs dvilinkai valandų Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos vakarietiška medicina. Kas įvyko, nebepakeisime. Bet norėtusi padėti šiems jaunuoliams susikurti šokią tokią ateitį bei jaustis reikalingiems ir neapleistais mūsų visuomenėje.

Atvykęs dvilinkai valandų Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos vakarietiška medicina.

Kas įvyko, nebepakeisime. Bet norėtusi padėti šiems jaunuoliams susikurti šokią tokią ateitį bei jaustis reikalingiems ir neapleistais mūsų visuomenėje.

Atvykęs dvilinkai valandų Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos vakarietiška medicina.

Marija Goštautienė

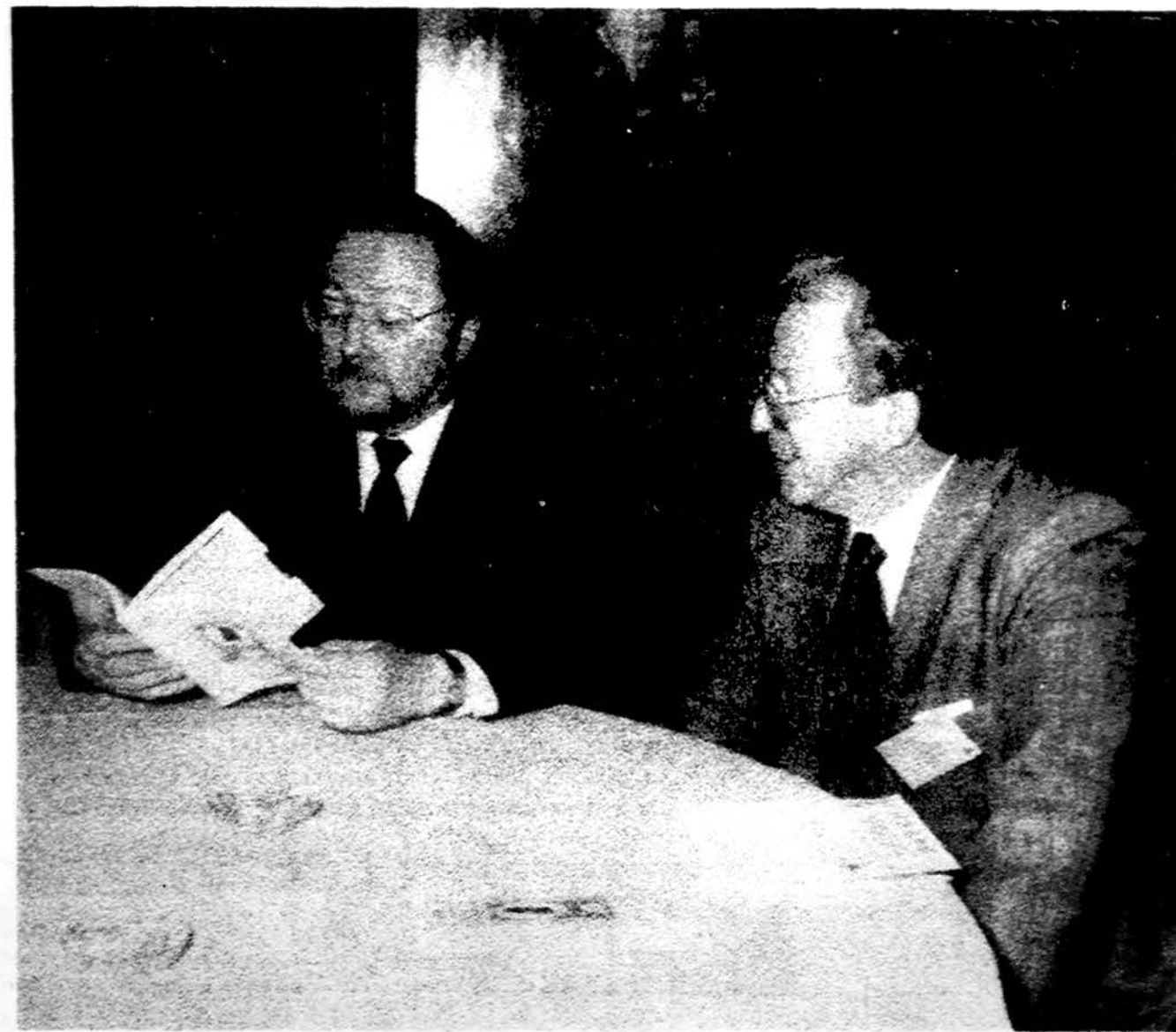
pirmininkas turėjo tik vieną menką prašymą: valandėlei sustoti Viennoje kapinėse ir pagerbti savo mylimus bičiulius Brahms'ą, Schubert'ą, Schumann'ą, Von Suppę, Beethoven'ą, Mozart'ą, Strauss'ą ir t.t. Tai buvo įdomus simbolinis pasirinkimas — rašytojo ir muziko, kuris mąsto sau. Ne Viennoje, bet Vilniuj man priekaištavo: „Ka tenai darė Tautos galva. Juk jis ne rašytojas!“ Jis buvo pakviestas Austrijos PEN klubo pirminko, profesoriaus Alexander Giese ir jo pavaduotojo Joseph P. Strelka, jau nuo seno Lietuvos bičiulis. Man teko būti tarpininku ir puikiai žinau, kiek trūso teko padėti, kad tai įvyktų.

I Viennoje kongresą iš Lietuvos atvyko Kornelijus Platelis su žmona Zita, (delegatas) Antanas Jonynas, Sigitas Geda ir Almis Grybauskas; iš JAV Stasys Goštautas (delegatas).

Buvo įdomu išgirsti mūsų rašytojų kelionės nuotykius iš Vilniaus į Vienną. Jie keliavo traukiniais, kurie niekur nevažiavo, bilietais, kurie niekur negaliojo, alkani, nemiegoję dvi paras, lyg kokie nusikaltėliai pakeliui į Sibirą. Ar Viennoje linksmybės buvo vertos to visko? Kiek kartų, jau lėktuve, aš pats galvodavau, ar tas kongresas (Caracas, Rio de Janeiro, Barcelona, Madeira ir t.t.) tikrai yra vertas to viso vargo? O čia lietuvių rašytojams tas vargas kur kas didesnis, nes juk važiuoja be „valiutos“ ir „ant Dievo malonės“. Jeigu ne Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, Tarptautinis PEN klubas, Soros fundacija ir austrų globa, vargu ar iš viso per pastaruosius dvejus metus kas būtų atvykęs iš Lietuvos. Klausimas tačiau atkakliai kyla vėl: ar tie kongresai verti to viso vargo. Juk rašytojai gali gyventi be PEN klubo, bet PEN klubas negali egzistuoti be rašytojų. Landsbergis, pirmą kartą atvykęs į tokį kongresą, labai gerai pažymėjo: „Kai rašytojai susitinka, jie nerado, tik tai kalbasi, kai kada net klausosi kito kito, ir po to vėl išsiskirsto rašyti“. Daugiausia jie klausosi savęs ir bando kitus prikalbinti. Gal geriausia pastaba buvo mano dukters, palydėjusios mane į Maastricht, Olandiją, 54-ą PEN kongresą, kur Lietuva buvo priimta lygiai teise PEN klubo nare, „čia pletų kongresas“. Gal ji teisi.

56-o kongreso, vykusio Viennoje, Austrijoje, nuo lapkričio 3 iki 8 dienos, tema buvo „Naujos laisvės struktūros: literatūra kaip diagnozė ir terapija“. Delegatai retai turi progos šiom temom padiskutuoti, nes turi sėdėti generalinėje asamblėjoje, kuri anksčiau turėjo darbo iki valios, užtardama viso pasaulio rašytojus. Dabar tačiau pats kongresas priėjo tam tikrą liepto galą ir turės save perkratyti, ieškodamas naujų tikslų arba, geriau pasakius, grįžti prie originalių tikslų ir susirūpinti vien literatūra, kas per pastaruosius dvidešimt metų buvo neįmanoma. Kitaip sakant, iš politinės arenos pereiti į akademinę literatūros analizę. Tai gal būtų sveika, bet nuobodu. Be to, rašytojai tik savęs mėgstą klausyti.

Viennos PEN kongresas bus atsimenamas kaip gausiausias (Nukelta 12 psl.)



Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis peržiūri 56-ojo PEN kongreso programą Viennoje 1991 m. lapkričio 7 d. Šalia — dr. Stasys Goštautas, Lietuvių PEN centro delegatas iš JAV.

Vytauto Landsbergio kalba, pasakyta Tarptautiniame PEN 56-ame kongrese, Viennoje 1991 m. lapkričio 7 d.

Garbingi rašytojai, plunksnos broliai ir seserys,

Aš turiu nepaprastą malonumą čia dalyvauti, dėkodamas p. Giese už jo nuosirdų ir atkaklų kvietimą. Atkaklumas tai vienas būdų sulaužyti bet kurią rutiną, kad vėl turėtume daugiau normalaus gyvenimo.

Deja, normalus rašytojas yra atsiskyrėlis. Kai rašytojai susitinka, jie nerado, tik tai kalbasi, kai kada net klausosi kito kito, ir po to vėl išsiskirsto rašyti.

Daugiausia pasaulyje rašoma pranešimų, skundų ir pasiūlymų. Visi mes tai rašome, net muzikos garsais. O kai kada netikėtai gimsta himnas. Tam, kuris leido gyventi ir džiaugtis šiuo pasauliu; kai kada himnas Aukščiausiam nuspalvina ir pranešimą, ir skundą, ir pasiūlymą, ir visi jie pasidaro gražūs.

Aš nežinau gražesnio pranešimo apie gyvenimą, negu Rabindranath Tagore žodžiai:

Kelio bičiuli,
Čia yra mano — keleivio sveikinimai tau.

Visa, ką darome gera valia, yra mūsų pasveikinimai visiems. Tai ir pasiūlymai būti žmonėmis, padėti vieni kitiems, kai to reikia. Bet juk reikia visada; svarbu tą prireikus išgirsti, pajusti.

PEN International išgirdo jau prieš dvejus metus ir priėmė Lietuvą atgal į savo tarpą kaip nuskriaustą, ištremtą seserį. O juk buvome supami sovietų politinės ir ekonominės blokados, kuri turėjo įrodyti nepaklusnėms, jog jų paskelbta atkurtoji nepriklausomybė nesulauks užsienio paramos. Vakarams buvo daug meluojama apie Lietuvos nacionalistus, ekstremistus ir separatistus; betruko dar išvadinti mus filatelista, kuriuos Stalinas, beje, kadaise taip pat reikalavo išvežti į Sibirą.

Vakarams buvo aiškinama, kodėl jie neturi remti Lietuvos laisvės ir demokratijos, maždaug tokiu būdu: „Padedamas reformoms, tu gali pakenkti reformoms“. Ši sentencija būtų verta garsaus sovietų rašytojo I. Ilfo ir E. Petrovo satyrinio romano *Dvylika kėdžių*, bet sovietai politikai adresavo ją dvilinkai sostų

Europoje visai rimtais veidais. Tik PEN International nesuprato sovietų švininės logikos ir ištisė Lietuvai — jos PEN klubui — solidarumo ranką.

Maži dalykai yra dideli dalykai. Islandija ir Danija mums yra didžiosios šalys. Jūs ir jos padarėte tai, kas ištiekia.

Žmonijos išlikimu pasirūpins moterys. Žmoniškumo išlikimu — taip pat, kai jos dainuoja lopšinės kūdikiams ir gina juos nuo baimės, nuo neapykantos.

Aš linkiu, kad kuo daugiau moterų būtų rašytojos ir neprotingam pasauliui kaip kūdikiui dainuotų savo meilės knygas.

Aš norėčiau, kad daugiau rašytojų būtų prezidentais. Aš norėčiau su kuriuo nors prezidentu vesti sunkias valstybines derybas prie fortepijono. Aš norėčiau sulaukti dienos, kai visi Vilniaus vaikai tekini bėgs į vieną aikštę.

Galų gale aš norėčiau gulėti žolėje prie šulinio ir žiūrėti į Lietuvos dangų.

Tokie yra mano pranešimai, skundai ir pasiūlymai, tokie yra keleivio pasveikinimai Jums.

Šiame numeryje:

Sausio 13-osios sužeistieji • Vytauto Landsbergio kalba PEN kongrese, Viennoje • Lietuviai rašytojai 56-ame PEN klubo kongrese • Naujos knygos • Kornelijaus Platelio eilėraščiai • Pokalbis su Kornelijum Plateliu Chicago'je



Loretta Tručiulskaitė (g. 1966), po Sausio 13-osios sovietinės atakos Vilniuje likusi gyventi su sulaužytomis kojomis, ramina Eriką Mitkutę (g. 1970), kuriai nuo smūgio į galvą diagnozuota smegenų trauma ir ji sunkiai kalba.

Marijos Goštautienės nuotrauka

Naujos knygos

• David Fainhauz. LITHUANIANS IN THE USA. Aspects of Ethnic Identity. Chicago: Lithuanian Library Press, Inc., 1991. Viršelis – Petro Aleksos. 246 puslapiai. Kaina – 15 dolerių. Knyga gaunama „Drauge“.



Šiuo laiku, kai pasaulyje pučia švieži istorijos vėjai, kaip tik reikalingi istorikai, kad mums pasakytų, jog dabartis nėra visai nauja, kad jos šaknys yra praeityje. Naujoji istoriko Dovydo Fainhauzo knyga todėl mums labai reikalinga. Ją skaitydami suprasime, kad tą, ką mes darėme pastaraisiais metais, besirūpindami Lietuvos nepriklausomybės atstatymu, darė mūsų pirmtakai šio šimtmečio

pradžioje. Ir jų veikla buvo efektyvi, nors tuo metu sąlygos lietuvių politinei veiklai buvo kur kas sunkesnės, negu dabar. Pavyzdžiui, kovoti dėl Lietuvos nepriklausomybės JAV pripažinimo reikėjo kovoti daug ilgiau, negu dabar. Šiuo metu galėjome statyti veiklą ant stiprių jau ankstesnių Amerikos lietuvių padėtų pagrindų: Lietuvos į Sovietų Sąjungą įjungimo nepripažinimo.

Knyga padalinta į penkis pagrindinius skyrius: Expectations, Reality Experienced, Changes in Values, Cultural Patterns, A New Sense of Identity. Numeruotos pastabos ir šaltinių nuorodos sudėtos po kiekvieno skyriaus. Knygos gale yra pavardžių rodyklė. Yra net aštuoniolika priedų, kuriuose pateikiami dokumentų tekstai vertime. Pirmajame skyriuje skaitytojas susipažįsta su lietuvių imigracija Pennsylvanijos anglių kasyklų rajonuose. Sužinome, kad vienu metu Shenandoah lietuvių kolonija buvo Amerikoje pati svarbiausia. Tikrai būtų verta, šiuos knygos puslapius paskaitius, nuvažiuoti ir pavaikščioti Mahanoy City ir Hazleton miestų gatvėmis – nes čia irgi Lietuva. Ūmai čia prisimena kaip tik ano amžiaus ir šito pradžios Pennsylvanijos Lietuvai mūsų dėmesį ir tam tikrą nostalgiją sužadines taip pat Lithuanian Library Press išleistas albumas *Pennsylvanijos*

ARS AMORIS



angliakasių Lietuva su Elenos Bradūnaitės, Jurgio Bradūno, Vlado Būteno tekstais ir leidėjų surinktomis istorinėmis bei dabartinėmis iškalbiomis nuotraukomis.) Labai naudingas istoriniam mūsų genties Amerikoje vaizdai susidaryti angliakasių gyvenimo aprašymas. Lietuviai Pennsylvanijoje ir, apskritai, Amerikoje pradeda nuo pačios apačios, didžiausiam varge. O tačiau naujai atvykstantieji jau randa savuosius ir gyvena savųjų tarpe. Štai viena šeima laiko 38 „burdingierius“. Kuriasi lietuviškos institucijos: „tavernos“, prie kurių šliejasi ankstyviausia visuomeninė veikla, tada parapijos, savišalpos draugijos, taupymo bankeliai, pieninės, kepyklos ir bravorai. Prasideda spauda, politinė veikla, teatras.

Nuostabiai įdomu sekti lietuvių tautinės sąmonės vystymąsi tuo laiku toli nuo tėvynės. Fainhau-

zas pažymi, kad tai yra dinaminis procesas. Imigracijos pradžioje tautinė sąmonė buvo dar lyg embrioninėje stadijoje. Šiuo metu, kai kalbame apie lietuvių Amerikoje, jau kalbame apie tautinę grupę su gerai išvystyta savimone ir stipriu solidarumo pojūčiu. Fainhauzo knyga kaip tik ir seka šį vystymosi procesą. Ją galima entuziastiškai rekomenduoti lietuvių praeitimi susidomėjusiam skaitytojui, o iš autoriaus tikimės dar platesnės apimtės studijų šiuo klausimu.

• Kostas Ostrauskas. ARS AMORIS. *Historiae sacrae et profanae*. Chicago: Algimanto Mackaus knygu leidimo fondas, 1991. Spaude Mykolo Morkūno spaustuvi. Tiražas – 600. Aplankas – Frano Lapės. 328 puslapiai. Kaina – 12 dolerių.

Kai praėjusių metų pavasarį dramaturgui Kostui Ostrauskui buvo paskirta JAV Lietuvių Bendruomenės literatūros premija, Violeta Kelertienė straipsni apie jo kūrybą (*Draugo kultūrinio priedo* 1991 m. balandžio mėn. 27 d. numerį) baigė šitaip: „Pastaruoju metu Kostas Ostrauskas perėjo į ilgesnes dramas, kurios, reikia manyti, taip pat angažuos naujus režisierius ir aktorius Lietuvoje ir išeivijoje. Algimanto Mackaus knygu leidimo fondas ruošiasi dar šiais metais išleisti Ostrausko naują dramą *Ars amoris*, kuri papildys išeivijos dramaturgijos aruodą dar vienu nauju kūriniu. Galime tikėtis, kad dramaturgo koncepcijoje ir toliau grimsis tradicija ir inovacija, iliuzija ir cinizmas, o kadangi pjesė yra apie meilę,



Austrijos kancleris Franz Vranitzky ir dr. Stasys Goštautas susitinka 56-ame PEN klubo kongrese Vienoje 1991 m. lapkričio 4 d.

Kupidonas ir jo aukos neišvengiamai bus pasmeigti ant Ostrausko linksmos, bet ironiškos plunksnos“.

Dabar šią knygą – Ostrausko *Ars amoris* – jau galima laikyti rankose. Kaip ir nemažai ligišolių Algimanto Mackaus knygu leidimo fondo išleistų knygų, šioji yra pasigėrėtina, nepaprastai dailiai apipavi-

dalinta, išspausdinta, įrišta. Techninis redaktorius nepažymėtas.

Savo tikrai didelės apimtės draminiam veikalui autorius medžiagą ima iš Vakarų kultūros klasikinių mitų bei vėlesnių meilės istorijų, kurios mūsų civilizacijoje buvo pakylėtos į archetipinius šios temos vaizdus. (Nukelta į 4 psl.)

Vytautas Landsbergis PEN klubo kongrese

(Atkelta iš 1 psl.)

savo delegatų, narių ir svečių skaičiumi. Iš viso daugiau kaip 550 dalyvių iš 72 kraštų. Jame dalyvavo Joseph Brodsky, Vassili Aksyonov, Jorge Amado, Paul Watrzlawick, Wladyslaw Bartoszewski ir trys žymūs Lietuvos poetai. Jis praėjo be kontroversijų, nes visas problemas nustūmė į Barcelonos PEN kongresą, kuris įvyks šių metų balandžio 20-26 dienomis, kaip, pavyzdžiui, naujų centrų priėmimą, Palestinos klausimą, Izraelio ir arabų santykius. Barcelonos kongresas žada būti ypatingai įdomus, nes tai vyks ne Ispanijos, bet Katalonijos sostinėje, švenčiant 5-tąjį šimtmetį Amerikos atradimo ar praradimo pareina, katroje okeano pusėje esama. Katalonams Lietuva yra pavyzdys naujos formulės išsilavinimui. Katalonijos PEN klubo pirmininkas tai labai atvirai man pasakė: „Mes sekam jūsų išsilavinimo procesą su įdomumu ir tikimės iš jūsų išmokti kaip mums elgtis, siekiant to paties: [t.y.] nepriklausomybės“.

S. G.
1992 m. sausio mėn. 12 d.

Prancūzų romanas miuzikle

Itin stiprus Chicagos pietvakarių teatras Candlelight (5620 South Harlem) iki balandžio 12 dienos stato miuziklą „Phantom“, sukurtą pagal prancūzo autoriaus Gaston Leroux romaną *Operos šmėkla*. Čia vaizduojamas deformuotas muzikos genijus – šmėkla-vaiduoklis, pamilęs gatvės dainininkę. Pagal tą romaną libretą sukūrė Arthur Kopit, Yale dramos mokyklos profesorius, laimėjęs ne vieną premiją. Kompozitorius – Maury Yeston, kūręs simfonijas ir filmams muziką, taipgi premijuotas.

Vienas iš pirmaujančių Chicagos režisierių – William Pullins – čia sutelkęs apie 25 profesionalus aktorius bei solistus, kurie žiūrovą sudomina ypatinga vaidyba bei solo, duetu, grupinių gražiabalsių dainomis.

Veiksmas vyksta Paryžiaus operos rūmuose ir artimoje aplinkumoje. Šis miuziklas su dideliu pasisekimu ėjo Houston'e ir Seattle. Pagal jį buvo susuktas ir filmas. Candlelight teatre orkestras sudaro gerą muzikinę palydą, o scena su ypatingais įrengimais – kai reikia, jos vidurys pakeliamas iki lubų ar nuleidžiamas ir rūsį. Įjungti ir trumpi baleto įtarpai. Žiūrovai seka su dėmesiu.

Juoz. Pr.



(Iš kairės) Kerri Stromberg, lietuvių kilmės įvertinta diplomini darbu, baigdamas berods, chemiją, amerikietė, su A.P.P.L.E. dirbanti metus Lietuvoje, turi šautinės kulkos šlaunies žaizdą; grįžus iš Vengrijos, išsivystė kaulo uždegimas. Petro Morozovo, vieno instituto, Arūnas Ramanavičius (25 metų), kuris iš sužeistųjų, motina Marytė; Daiva Goštautaitė, grįžęs po operaciją iš Vengrijos parase labai gerai. Vilniaus universiteto vasaros kurso studente iš Boston'o.



Priekyje Laurynas Žiupsnys, 13 metų – budoje su minia Saus – 13-ąją Vilniuje – dabar su stipria psichologine trauma. Į dešinę nuo jo – Angelė Pladytė (kuria prieš metus „The New York Times“ nuotraukose matom vyrų traukiamas iš po tanko), invalidė, iškentėjusi šešias operacijas, bet neleidusi amputuoti kojos, kuri be-



(Iš kairės, pirmoje eilėje) Robertas Gradauskas, su peršautomis šlaunimis, vienos pėdos paralyžiumi, Angelė Pladytė, kurios kaire koja buvo tanko beveik visiškai atskirta, laikosi tik ant arterijos ir sausgyslių

– po šešių operacijų dar nežinia, kada visiškai sugis; Česlovas Kazakevičius g. 1957) – „šautinė kojos žaizda, šešios operacijos, padėtis neišiki“. Antroje eilėje – ligoninės darbuotojai bei daktarai.



(Iš kairės) Arūnas Ramanavičius, Erika Mitkutė, Laurynas Žiupsnys ir Loretą Tručiliauskaitę. Antroje eilėje: Gražina Landsbergienė, kurios pastangom

Lietuvoje rūpinamasi padėti sužeistiesiems, ir iš Vokietijos dr. Alina Vaigul-Plechavičiūtė, kuri išrūpino Vokietijoje operacijas bei gydymą keletui iš ligonių.

Su Kornelijum Plateliu pokalbis prie stalo

Poetas Kornelijus Platelis, Lietuvos Kultūros ir švietimo ministro pavaduotojas, Lietuvos PEN centro pirmininkas, 1991 metų lapkričio mėnesį buvo atvykęs į Chicago, pakviestas dalyvauti Ateities 1991 metų studijinio savaitgalio programoje. Atidaromajame Ateities savaitgalio poezijos vakare lapkričio 15 dieną jis skaitė savo eilėraščius ir komentavo savo kūrybą, savaitgalio programoje lapkričio 16 dieną skaitė paskaitą „Kultūra ir laisvė“ (išspausdinta *Draugo* kultūrinio priedo 1991 m. lapkričio 23 d. numeryje). Prieš pat jam paliekant Chicago ir vykstant į New York'ą bei Washington'ą Lietuvos Kultūros ir švietimo ministerijos reikalais, Ateities savaitgalio rengėjai atsiveikino su juo vakarienių metu lapkričio 18 dieną. Buvo nutarta vakaro susitikimą panaudoti kaip progą Kornelijui Plateliui paklausti įvairiais Lietuvos švietimą ir kultūrinį gyvenimą liečiančiais klausimais, kad būtų galima pokalbio mintimis pasidalinti ir su platesne *Draugo* skaitytojų grupe. Kornelijui Plateliui maloniai sutikus, čia spausdinamas to pokalbio prie stalo tekstas.

L: Apie aukštojo mokslo reformas: apie tyrinėjimų sričių, akademijos ir universitetų darbo pasiskirstymo sistemos pakeitimą dar nekalbama?

Kornelijus Platelis: Kalbama, bet aš bijočiau čia ką nors pasakyti, nes tai nėra mūsų kompetencijos. Mokslo akademijos kompetencija visus tuos mokslus reformuoti. Tai yra daroma ir, aišku, turi būti daroma, nes labai daug turime to vadinamo fundamentalaus mokslo, kuris labai mažai pritaikomas. Ir kol jis buvo finansuojamas iš Maskvos, tai gal jis toks ir galėjo būti. Bet dabar tai tiesiog būtų per didelė prabanga.

L: Teatro srityje – jūs pereinat prie spektaklių finansavimo, ne algų mokėjimo.

KP: Taip, prie tos vadinamos kontraktų sistemos.

L: O kaip su rašytojais bus, ar irgi panašiai?

KP: Rašytojai visą laiką buvo pereję prie tos pačios sistemos. Tiksliai tiek, kad leidykla, gaudama taip pat dotacijas (nes leidykla taip pat neuodavo pelno, o gaudavo iš valstybės dotacijos), rašytojams galėdavo mokėti didesnius honorarus. Dabar leidyklos tai daryti atsisako. Jos sutinka mokėti 10% nuo viso parduoto tiražo. Čia maždaug išeitų du trečdaliai mėnesinio atlyginimo už poezijos knygą.

M: O kaip tą palyginti su Vakarų Europos praktika?

KP: Irgi taip pat! Moka tą 10% ar mažiau, tačiau ten dar yra ir



Kornelijus Platelis skaitydamas savo eilėraščius Ateities 1991 metų savaitgalio Poezijos vakare Jaunimo centro kavinėje, Chicago'je, 1991 m. lapkričio mėn. 15 d.

Jono Kuprio nuotrauka

kitokių sistemų. Labai daug Europos šalių literatūra finansuojama per bibliotekų tinklą. Biblioteka finansuoja miestą, ir rašytojui mokamas honoraras už kiekvieną knygą, kurią skaitytos ima skaityti.

S: Tai juo labiau knyga skaitoma...

KP: Taip, juo labiau skaitoma, juo didesnis knygos autoriui honoraras. Taip pat tos bibliotekos, užsakydamos knygą, pakelia ir knygos tiražą. Tai per ilgą laiką nusistovėjusi sistema, mes tokios negalime įvesti iš karto.

S: Kažin, ar čia pati geriausia? Bloga literatūra dažnai daugiau skaitoma.

KP: Taip. Ten yra tam tikros ekspertų komisijos, kurios nustato knygų tiražus.

L: O kaip, pavyzdžiui, jaunam būsimam rašytojui, ar yra kokių nors šiuo metu ypatingų galimybių savo pirmą knygą išleisti? Anksčiau, man atrodo, buvo serija, kurioje buvo leidžiamos pirmosios knygos...

KP: Taip, dabar tos serijos nėra. Ta serija gal iš dalies ir buvo, kad būtų nuolaida jaunam rašytojui, leidžiant pirmą knygą. Čia tiksliai apie „Vagos“ leidyklą kalbama, nes tiksliai ji tą turėjo. Dabar „Vagos“ leidykla nutarė nedaryti jokių nuolaidų, kad visos knygos būtų leidžiamos bendra tvarka, kad visos vienodai, konkuruojant savo meniniu lygiu. Taip turbūt teisinga.

S: Kaip jūs ten išspręsit tą mokslinių laipsnių iš aukštųjų mokyklų klausimą? Dabar Kauno universitetas turi vieną sistemą, o Vilniaus universitetas ir visi kiti laikosi senosios. Išeis

žmonės iš vieno su vienokiais laipsniais, iš kito su kitais. Kaip juos sugretinsit?

KP: O kaip yra čia, Amerikoje? Ar čia nėra irgi tie patys skirtingi laipsniai? Koks nors Yale ir koks nors nežinomo universiteto bakalauras?

S: Tas taip, bet Lietuvoje, pavyzdžiui, išeina žmogus iš Vytauto Didžiojo universiteto su daktaratu ir jis eina dirbti į Vilniaus universitetą. Ar jo daktaratas bus tiksliai kandidato laipsnis?

KP: Na, tai čia daugiau pavadinimo problema, bet tą bus galima išspręsti, nes to daktarato lygis yra maždaug ano kandidato pagal programą. Problema yra, bet ji bus išspręsta.

S: Tikrai maišėtis. Maišėtis su Vakarais yra ir visa kita.

L: Iš to, ką pasakojot Ateities savaitgalio metu, į teatrą nežiūrit kaip ypatingą problemą. Kuri būtų labiausiai problematiška kultūros sritis? Ar grožinė literatūra? Dailininkai turbūt irgi pusėtinai gerai laikosi.

KP: Aš nežinau ką ir pasakyti, nes meninės kūrybos niekaip stimuliuoti nepavyktų, net ir labai norint. Aišku, galima sudaryti geresnes ar blogesnes sąlygas, bet nėra prasmės bandyti stimuliuoti kūrybos kokiais nors veiksmais. Dabar toks laikas, kaip jau sakiau, kad didesnė visų kūrybinės energijos dalis nueina kitur – arba administraciniam darbui, arba publicistinei kūrybai, ar dar kokiai nors veiklai, arba tiesiog iššvaistoma beprasmiškai politikuojant ir žiūrint į televiziją. Bet valstybė niekaip negali tų dalykų reguliuoti.

L: Bent iš šičia žvelgiant, atrodo, kad Atgimimo pradžioj buvo

ypač daug rašytojų ir dramaturgų, kurie visiškai metėsi į Sąjūdžio darbą. Ar ir dabar matyti jų, ar matomas šio toks atšalimas?

KP: Menininkai lieka menininkais. Jie visada ilgėsis kūrybos. Vieni metėsi į tą aktyvią politikos veiklą todėl, kad tiesiog nebegalėjo pakęsti ano gyvenimo. Tai buvo natūrali reakcija. Galvojome – viską su tvarkysim, sukursim Lietuvą, o tada grįšim prie savo kūrybos. Bet pasirodė, kad Lietuva kurti reikia labai ilgai, ne per vieną naktį, kaip ir Romą. Jie dabar sugrįžo prie kūrybos, kaip pavyzdžiui, Sigitas Geda. Kiti pasirinko tą kelią, eina juo toliau. Atsisakyti taip nei iš šio, nei iš to negalima. Čia nenoriu kokio nors šešėlio mesti ant Gedos: jis pasitraukė iš politinės veiklos, kai nustojo dirbti delegatui Maskvos suvažiavime ir nebekėlė savo kandidatūros į Lietuvos parlamentą.

L: Iš menų sričių, čia mums vienas svečias minėjo, kad filmų menas pergyvena savotišką krizę. Ar jūs su tuo sutiktumėte?

KP: Tai pergyvena visi menai, visos kultūros sritys. Galima tai apibūdinti ne kaip krizę, bet kaip pereinamąjį laikotarpį. Krizė jau skamba truputį per aštriai. Mūsų dokumentinis kinas visada buvo neblogas ir dabar dauguma menininkų išeina iš Lietuvos Vilniaus studijos ir jungiasi (aš turiu omeny dokumentalistus) į animacinių filmų studiją, iš kurios darosi lyg ir trumpametražinė studija. Tai vyksta paprasčiausiai todėl, kad ten geriau yra organizuojamas darbas. Nes kinas yra, deja, kaip daugelis kitų mūsų sričių. Ne visada optimaliai sunaudoja valstybės dotacija.

L: Čia įdomi užuomina. Jūs minėjote, kad dokumentinis filmas visuomet buvo stiprus. Ar šiuo metu yra galvojama kad ir jūsų ministerijos finansuoti ar siūlyti sukurti kad ir, pavyzdžiui, televizijai skirtą programą, kaip čia buvo rodoma latvių pagaminta. Gal apie Atgimimą, Lietuvos istoriją? Čia, Amerikoje, būtų nemažas susidomėjimas, pavyzdžiui, gal PBS.

KP: Matot, televizija taip pat turi atskirą savo komitetą – yra atskira struktūra ir turi savo programas ir jas kuria. O jeigu kalbėti apie dokumentinį arba bet koki kitą filmą – mes stengiamės per savo skyrius menininkams nenurodingi ko reikia, ką kurti. Menininkai patys turi siūlyti savo projektus, siūlyti apmatus savo filmams, prašyti finansuoti jų būsimą filmą. Dauguma šitų projektų yra finansuojama. Yra kino ekspertų komisija, kuri projektus peržiūri, rekomenduoja finansuoti ar ne.

(Nukelta į 4 psl.)

Kornelijus Platelis

MĖNESIENOS TAKAS

Per marias mėnesienos takas
Nusidriekia į juodas sutemas –
Nuo mano vyzdžių nakties
Į mirusių dievų naktį.
Guli smėliai išmire,
Viksvos braižo vaiduoklių
Blauzdas erdvėje, pilnoje
Alkanų uodų zyzimo.

Mirusių dievų balsas
Iš tamsų abiejų susisiečia.
Kaip skurdžios pušaitės ir karklai
Kabinuos į negyvą smėlį,
Vaikštai vandeniu – mėnesiena
Mano tuščią pėsaką auksina
Po juodu zyziančių kupolu
Virš juodos, nešvarios gelmės.

Ertmėje šioj nėra idėjų –
Jas sugėrė išdžiūvus smėlis,
Ir nėra vaizdinių – su krauju
Jie pasklido sausam ore,
Ir nėra tiesos, nes tiesa
Atsiskyrė nuo to, kas yra,
Tiktai taką aukštinį delčia
Man paklojo išeiti iš čia.

Mirusiems dievams pavedu savo lemtį,
Keliaujančiam smėliui, apnuodytam
vandeniu,
Nakčiai anapus ir šiapus,
Mėnulio takui,

Kuriuo štai užuodę mano kraują
šešėliai
Priešais ateina prabilti apie čia
tyrančią
Dangišką mirtį.

BYLA

Pro alyvos krūmą, tujas ir nušiuusias
akacijas

Pažvelgiau į gamtos pasaulį
Ir atradau, kad jis geras.
Mano kūnas, suskilusios kriaušės,
Rudeniniai obuoliai ir vasaros vyšnios...
Jis iš tikrųjų geras, todėl mano...
Ir tik paskui išryškėjo Dievas
Pilname saulėlydžio krūme
Ir pareikalavo grąžinti jam jo pasaulį.
Ir štai dabar mes teisiame.
Byla jau pasiekė aukščiausiąjį teismą.
Visi liudija už mane.
Šviesa sako: kas regėtų mane, jei ne tu?
Žemė sako: kas eitų manim, jei ne tu?
Vėjas sako: kas būtų mane, jei ne tu?
Bet jis rodo kažkokius senus popierius,
Kurių skaityti nemoku.
O laiko jau vis mažiau,
O ten, anapus
Gali galioti visai kitokie ištatymai...

ŠACHMATŲ PARTIJOS

saulė ir auksas
plūstantis pro dangaus mandorlą

saulė auksas ir dievas
į šachmatinius žmones susmeigė
žvilgsnius tarsi adatas

saulė auksas ir dievas ir karalius
aštuoniasdešimt tūkstančių pėstininkų
dvidešimt tūkstančių raitelių
du tūkstančiai kovinių dramblių
mes jums paleisime žarnas

vardan saulės aukso ir dievo
kurį mes paveldėti teikėmės

nustalbusi saulė
išgrobstyta auksas
miręs dievas

rinkėjų balsų medžioklei
rikiuojas politinės partijos

IŠPROTĖJIMAI

Išprotėji iš paprasto vaizdo už lango –
Sakykim: pavasaris, vyšnios pražydo ir slyvos.
Iš baimės nutirpusia siela seki, kaip vietoje
Jaukios dabarties akių ekrane vakarykščios
Dienos su rytdienom stumdosi neišsitemkamos.
Išprotėji iš savo sielos jaukaus buvimo
Kartu su visais, su tuo, kas yra iš tikro,
Išprotėji iš niūrią šešėlių puotą, paliegusių
Žodžių, minčių, kvaitulių beprotybė,

Dvokiantį kailį šešėlio – nušiuusį rekvizitą
Gyvenimo meno teatro, o menas juk
– beprotybė,

Kurią tau iprotinti skirta savo protėjimu
Ten ir atgal savo išpažintim ir į naują
Patirtį nugrimzdimu kaip alsuojant, kaip
virškinant

Visą tą šlaką, kurį sučiaumoji, iš sapno
Apokaliptinio teatro protėdamas į realybę
(Tai filosofų nukaltas žodis, prašau atleisti),
Idant ją paverstum beprotiško sapno tąsa:
tegyvuojau

Menas kaip amatas, veidrodis liūdesio mūsų.

ISIKŪNIJIMAI

Šalia ankstesnių isikūnijimų norėčiau
atkreipti dėmesį
Į vieną, pastebimą kas kuris laikas,
Kuomet nejučia pasaulio Dievas pavirsta
Mūsų dievu, Mūsų Viešpačiu
Su jam priklausančiom žemėm,
Panašiai kaip satrapas atsiskiria
Jam duotą valdyti kadaise satrapija
Nuo yrančios šio pasaulio imperijos
Ir tampa nauju karaliumi...
Mūsų dievas nužengia
Į pražydusią veikiančiųjų sąmonę,
Jų šūkius bei vėliavas, sakoma – į istoriją,
Ir drauge su mumis pridaro keistų dalykų,
Kartais net nesiderinančių
Su paprasčiausia teisėtvarka,
Ir vėl sugrįžta pas kažkurį savo Tėvą
Sėdėti Jo dešinėje, ir vėl palieka pasaulį
Daiktų ir savokų tuštumai.

(Ateities 1991 metų savaitgalio Poezijos vakare Jaunimo centro kavinėje, Chicago'je, 1991 m. lapkričio mėn. 15 d. skaityti greta ankstesnės kūrybos nauji, dar niekur iki šiol nespausdinti poeto eilėraščiai, perduoti išspausdinimui *Draugo* kultūriniame priede.)



„L'allegro“ – per Ateities savaitgalio Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicago'je 1991 m. lapkričio mėn. 16 d. programos pertrauka: Kornelijus Jazbutis, Kornelijus Platelis, Petras Juodka.

Jono Kuprio nuotrauka



„Il pensiero“ – Ateities savaitgalio metu Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicago'je, per pertrauką: Lietuvos konsulas Chicago'je Vaeleovas Kleiza, Kornelijus Platelis, dr. Kazys Ambrozaitis.

Jono Kuprio nuotrauka

Su Kornelijum Plateliu pokalbis prie stalo

(Atkelta iš 3 psl.)

Aš, kiek dirbu ministerijoje (aišku, dar nedaug buvo tų lešų skirstoma), nesu girdėjęs kad kažkam būtų jį atsakyta. Netgi jauni žmonės dabar gauna subsidijas.

L: Reiškia, yra pirma sudaromas projektas ir tada pateikiama ministerijai su prašymu, kad finansuotų.

KP: Taip, sudaromas toks projektas, maždaug aprašoma, kas norima padaryti, kiek tai galėtų kainuoti. Pateikiama ministerijai, ten ekspertų komisija peržiūri ir tada paskiria.

L: Kreipiant klausimus ir ryšių su užjūriu sritį: kas tuos ryšius galėtų palengvinti?

KP: Pirmiausia, tai ryšius galėtų palengvinti paštas.

M: Ar telefono ryšiai pagerės?

KP: Pagerės arba Lietuva turės bankrutuoti. Be to, aš dar pastebiu Lietuvoje daug tam tikro nerangumo. Gal dėl to, kad dar labai yra daug reikalų. Labai nerangiai susirašinėjama net biznio srity, jau nekalbant apie kultūrą.

S: Kaip Bradūnas mums rodė tą leidinį apie išeivijos literatūrą: buvo numatę užbaigti 1985-ais, bet nusitęsė iki 1992-ųjų, o dabar jis džiaugiasi, kad šie metai labai gera data.

KP: Taip, ta data sutapo su naujais laikais, kai knygas galima leisti Lietuvoje. Tai egzodo literatūrą atsidūrė kitoje padėtyje. Metaforiškai galima kalbėti apie jos pabaigą.

L: Aš tai pirmiausia kaip kontrolversinį teigimą. Aš jį sutinkat su šiuo teigimu?

KP: Paprasčiausiai reikia galvoti, kaip galima racionaliau ką nors padaryti. Juk užvarų nebėra. Jeigu patogiau išleisti išeivijos rašytojų knygą Lietuvoje ir čia atvežti dalį tiražo, maždaug tokią dalį, kokią čia išleisti vietinė leidykla, tai man atrodo, būtų geriau leisti Lietuvoje, nes kartu ji pasiektų skaitytoją Lietuvoje.

M: Mūsų knygos Lietuvoje tikrai yra neįkandamos jiems mūsų kainom. O čia spausdinti keliasdešimt tūkstančių tiražų – nepajėgtumėm.

KP: Taip, nepajėgtume – ir niekas tokia kaina knygos nepirktų Lietuvoje. Tad geriau – Lietuvoje Lietuvos kainomis.

L: Bet mes savotišką nišą turim išvystę: riboto pareikalavimo knygomis. Pavyzdžiui, gražiai išleista poezija. Arba LILIPINC albumus.

S: Taip, čia visiškai nereikėtų, kad mes turim, va, visa uždaryti ir orientuotis ten. Čia priklauso nuo kiekvienos knygos, ką mes su ja norime daryti ir kaip su ja pasielgti.

L: Čia, aišku, aš dabar ant savo arkluko sėdu. Man atrodo, kad mes per anksti uždarėme visus savo romanų konkursus, kurie čia būdavo.

A: „Draugo“ sustojo 1988-ais.

L: Bet šituo metu būtų visi gerai jį turėti.

KP: Tada galėtų Lietuvoje gyvenantys rašytojai dalyvauti.

A: Teisingai, paskata būtų didelė.

M: Kaip yra su tuo [Laisvę fondo romano konkursu?]

S: Dar terminas neatėjo. Visi rašo, kaip pasiūtę.

KP: Aš tai truputį skeptiškai žiūriu į tuos tematinius konkursus.

A: Aš irgi. Tas yra beveik negirdėta literatūriniam gyvenime. Na, bet ir čia yra dabar kažkoks turtuolis, ar ne tik Ted Turner, kuris skyrė didelę sumą romanui tema kaip pasauli išgelbėti.

L: Bet, pavyzdžiui, kodėl negalėtų koks nors mecenatas skirti premiją romanui, kuris duotų

naują įžvalgą ir išeiviją ar į tremties metus Sibire, ar okupacijos metus Lietuvoje?

A: Man atrodo, kad mūsų keturi milijonai, tai jei konkursas atviras ir iš to yra geras kūrinys...

KP: Gera įžvalga – tai jau yra savaime vertybė ir vis tiek jos stimuliuoti, kad ji atsirastų, negali. Ji arba yra, arba nėra. Jei rašytojas ją turi, sukuria vertingą kūrinį. Jei jo žvilgsnis yra specialiai į ką nors kreipiamas, atsiranda šiek tiek nenatūralumas.

A: Jeigu tik peržvelgti tuos tematinius konkursus čia, pas mus – lietuvis ūkininkas, tvirtos charakterio lietuvių moteris – buvo premijos, bet nieko labai gero nepasirodė.

KP: Tai čia socrealizmas toks lyg buvo. Iš viso mense svarbiau yra „kaip“. Ta pačia tematika galima parašyti ir gerą ir blogą kūrinį. Ta tematika vis tiek meniniu požiūriu lieka daugiau neutrali.

L: Kaip jūs galvojate palengvinti knygos iš Lietuvos kelią čia pas mus, ir užjūrį? Ar retkarčiais leidėjai susėdę kalbasi?

A: Krasnovo rūpestis tai buvo, bet iš to nieko neišėjo.

KP: Čia pašto problema. Dabar, kai nėra jokių kitų užvarų.

S: Kai Daunys bandė čia įsteigti *Krantų* skyrių jam padėti ta žurnalą čia platinti, aš bandžiau atidaryti sąskaitą. Yra tokios formos, kurias reikia išpildyti, atidant tam tikros grupės vardą, ne sau asmeniškai. Bet man pasiklausius su advokatu X, jis man išaiškino, kad Amerikoje įstatymai yra labai griežti leidybos atžvilgiu. Yra įstatymų, kurie labai tai riboja.

KP: Lietuva iki šiol dar neturi „copyright“ įstatymo, autorių teisių įstatymo, ir kartais kas nors nusižengia tarptautiniams įstatymams.

M: Ne vien Lietuva, bet visa Sovietų Sąjunga yra čia tuo labai garsi.

KP: Be abejo, čia anų laikų palikimas. Mes bent dažniausiai prašom teisės išleisti. Aišku, mokėti niekam nemokame, bet teisių prašome. Anksčiau net nebuvo prašoma.

S: Ta forma pildant, tas advokatas man patarė kaip vadinti tą organizaciją, kurios vardu būtų ta sąskaita. Aš galvojau, gal būtų „Publishing“ ar koks „Cultural Magazine“. Jis būtinai liepė to neminėti, nes tada yra ypatingi įstatymai. M, tiesa, sakė, kad jis yra labai atsisargus advokatas ir jis pirmiausia ieško, kodėl, kas nors yra negalima. Jis man patarė neminėti, kad yra leidykla.

KP: Aš nemanau, kad būtų labai didelių sunkumų. Lietuviškas knygas juk tereikia atplukdyti laivu.

L: Čia iš tikrųjų mintis panaši, kaip vakar [per diskusijas Ateities savaitgalį] apie Lietuvos ekonomiją] kažkas kėlė. Lenkai Chicag'oje yra rinka lenkiško maisto eksportui. Galima eksportuoti lietuviškų knygų pradėti.

KP: Be abejo. Tiksliai galbūt mūsų biznieriui atrodo nuostolinga.

M: Ar jūs apie lietuviškas knygas kalbat?

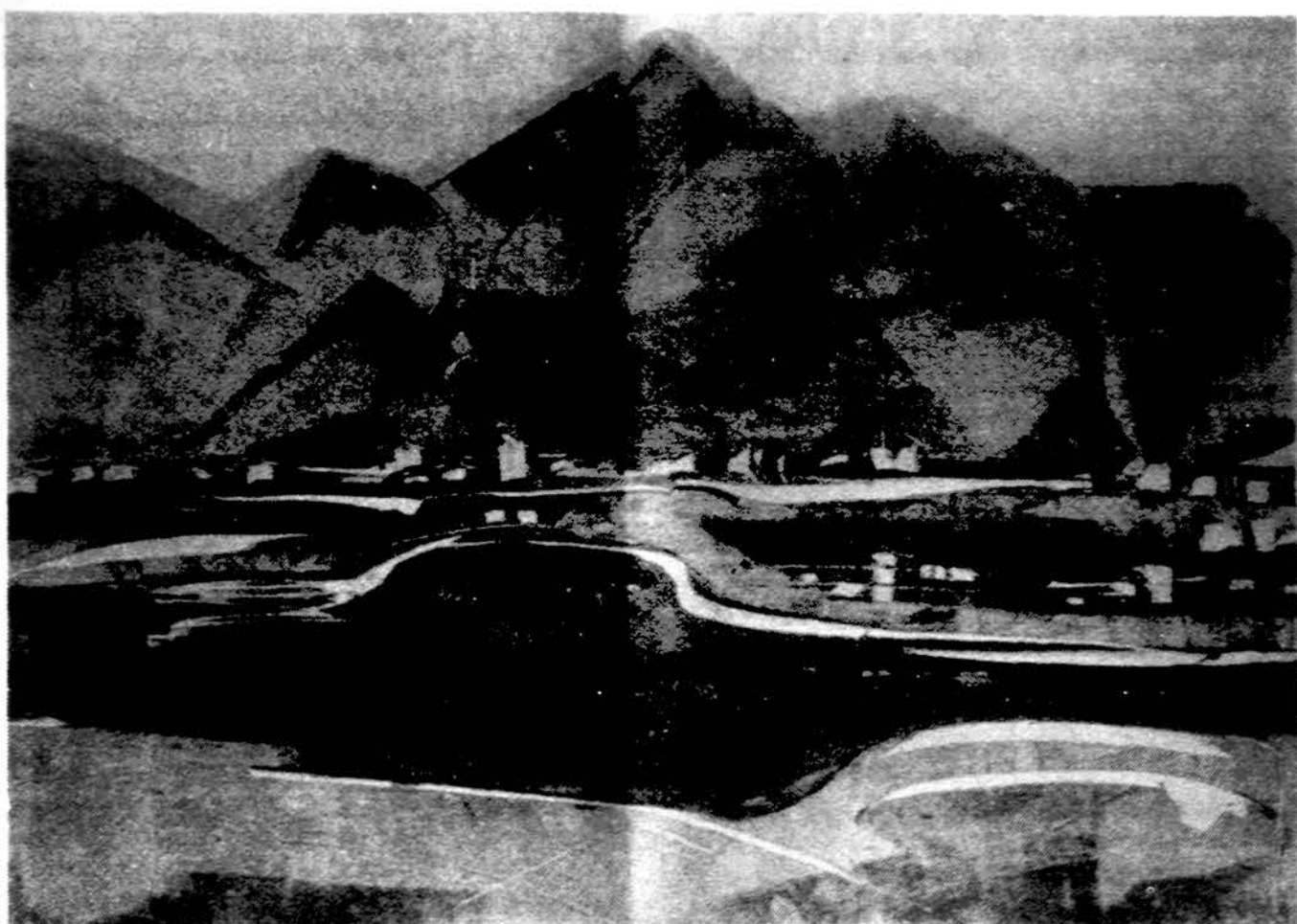
KP: Taip.

M: Bet, L, mes neparduodam savo knygų. Ar mes daug parduotumėm iš Lietuvos atvežtų?

A: M, mes neparduodam tu knygų, kurių niekas nenori skaityti. Tuo tarpu visų poezijos knygų tiražai išsiubaigė.

M: Na, žinai, parduodam, kadangi turime ištikimus narius, kurie perka. Jaunesnieji neskaityti.

L: Ar nėra tokio rato klausimas? Ar nereikia sužadinti tokio jaudulio, kad štai gali dalyvauti Lietuvos literatūriniam



Virginija Šiaučiuonaitė

Is Vasario 16-osios parodos „Daile '92“, kuri bus atidaryta Čiurlonio galerijoje, Chicago'je, vasario 14 dieną.

gyvenime. Klausimas šituo metu yra...

A: Aš nenorėčiau iš kokios smulkmenos padaryti didelį dalyką, bet [per Ateities savaitgalio poezijos vakarą] penktadienį buvo tas Julius Kelerio parduoti atvežtos knygos. Dar aš jas tik dėstau ir ateina čiagimis, vienas visai jaunas vyras, pasižiūri – „O, Vilniaus pokeris!“ Kad griebia jis tą ir čia pat moka.

M: Buvo ten? Aš būčiau griebus!

A: Dėl to jis ir griebia. Jis negali laukti, nes jei dabar nepašins, jis vėliau neris. Taigi yra knygų, kurių žmonės labai mielai ieško.

L: Kaip *Stripitza*? Kai per spaudą kanaaninkas pradėjo barti, tai čia pat buvo išparduota.

KP: Kalbate apie Iechoko Mero romaną?

L: Taip, taip. Buvo gera reklama.

M: Bet mat parinko gerą pavadinimą, turėjome gerą reklamą, kanaaninkas išbarė ją.

A: Paskiau kunigas Bagdanas vičius parašė labai palankiai apie *Stripitza*, ir tas žmonės sukėlė visiską dezorientaciją ir pasipiktinimą: šičia garbingas tėvas marijonas dabar rašo gerą recenziją apie šitokias knygas.

KP: Mes, atrodo, čia kalbam ne visai taip. Biznis tuoj pat viską išsprę. Tuojau pastebės, kur ko trūksta. Mums tuo nereikia rūpintis.

A: Iš dalies, taip. Ką mes šičia bandom daryti, atrodo, yra diriguoti kaip nors knygų leidimą. Bandom diriguoti kultūrinį gyvenimą: kokias knygas kur pirkti.

S: Galbūt prieinam išvados, kad išeivijos leidyklos nebūtinai turi užsidaryti. Knygos spausdinimas Lietuvoje pigiau atsieina, tai gerai – apsimoka. Bet mūsų leidykla gali egzistuoti ir toliau.

KP: Taip, juo labiau, kad šiuo atveju jis daug ekonomiškiau dirbat, negu kokia „Vaga“ ar kita leidykla, daug mažiau žmonių.

S: Atsirais viena kita knyga, čia parašyta, kurią norės čia spausdinti. Tada reiks kalbėti – o koks tiražas, kur spausdinti. Morkūnas kelia savo spaustuvę į Lietuvą.

KP: Taip pat dar labai neaiškūs dalykai.

M: Morkūnas eina kartu su „Laisvę“, su frontininkais.

S: „Draugas“ dar ilgai pasiliks, ir su spaustuvę.

L: Aš tikiuosi. Būtų tikrai didelė nelaimė buvusi, jei būtų užsidarę visi laikraščiai, visos radijo programos prieš pastaruosius trejus metus. Buvo atsitikimų, jeigu galima taip socialistiškai pasakyti, kad žmonės buvo mobilizuojami kokiai nors demonstracijai ar atvykti svečio iš Lietuvos pasiklausyt per dvi dienas. Čia, aišku, žmonės ir telefonas labai naudojo. Aš manau, kad žmonės joki kitą mėnesį tiek

neskambino kaip šių metų [1991] sausio mėnesį.

M: Tada buvo labai reikalingas radijas. Ir tas mūsų plakamas „Margutis“ buvo baisiai reikalingas.

S: Tarp kitko, kas nauja pasaulyje? Aš jau tris dienas nesiklausiau radijo.

M: Kultūra rūpinaisi.

A: Jelcinas pranešė, kad Rusija pasiima rublio leidimą ir žemės turto kontrolę: alyvos ir taurių metalų.

KP: Jau mums dabar pabrangins.

A: Labai gražiai buvo parašyta: alyva yra dabar perkama labai aukštom kainom Rytų Europos ir Baltijos valstybių, kadangi jos nori atsikratyti savo rublių dabar, kol dar gali.

L: Jelcinas paskelbė, kad naujų naftos kontraktų nebus pasirašoma iki kažkokių datų. Man atrodo, kad čia skelbiamas Sąjungos bankrotas, nes iš ko skolas galės mokėti?

A: Kodėl jie tai darytų, nes naftos jie juk turi pakankamai.

KP: Nepakankamai. Beveik visa išsiurbta. O kitos negali pasiekti.

S: Produkcija labai sumažėjusi.

KP: Be to, seni naftotiekiai jau prakiuro. Sibire telkšo ištisi ežerai naftos.

L: Tarptautiniuose suvažiavimuose turbūt nereikia žmonėms aiškinti, kas Lietuva. Ji turbūt gerai išreklamuota.

KP: Ir išreklamuota, ir jau turi savo stalą ir lentelę, kurioje užrašyta „Lietuva“ lygiai tokio pat dydžio raidėmis, kaip „United States“, tik tai tiek, kad ilgesnis žodis.

S: Ir gražesnis.

L: Ir elgiamasi su mumis mandagiai, šiltai?

KP: Mandagiai. Pavyzdžiui, PEN kongrese, Vienoje, jiems didelis įvykis buvo pirmininko Vytauto Landsbergio atvažiavimas. Iš pradžių prie jo prie manęs dr. Alexander Giese – jis yra austrų PEN centro pirmininkas, pagrindinis to kongreso organizatorius. Nes tarptautinis PEN pirmininkas nelabai kišasi į organizacinius reikalus. Giese buvo susijaudinęs, klausė, ką jam daryti, nes jis pakvietęs Vytautą Landsbergį, kai dar šis nebuvo prezidentas, o dabar nežinau, kaip jį priimt? Bet gal gale priėmė jį labai gerai Vytautas Landsbergis suvažiavime praleido gal valandą, pasakė kalbą, kurios trumpumu ir turiningumu paskui visi žavėjosi, ir atsistojo papljojo, ko PEN nariai šiaip jau nedaro. Paskui po pietų Landsbergis susitiko su visa Austrijos valdžia: su parlamento pirmininku, prezidentu, kancleriu, užsienio reikalų ministru. Susitikimai buvo atskiri, maždaug po valandą. Jis turėjo vieną valandą laisvą bet užuot

pailsejęs, paprašė nuvežti į kapines, kur palaidoti visi austrų kompozitoriai. Man taip pat pasisekė ten nuvykti. Vienos kapinės pačiame mieste, tik miestas jau jas apsupo. Jei Vienoje gyvena pusantro milijono žmonių, tai kapinės palaidota du milijonai. Jos yra didesnės už visą Vienos senamiestį. Apskritai kalbant apie Vienos kongresą, reikia pasakyti, kad jis buvo labai įdomus ir naudingas mūsų delegacijai. Užmezgėme daug naudingų ryšių, susipažinome su daugeliu žmonių. Mūsų delegacija vėl buvo viena didžiausių. Ir šia proga ypač noriu padėkoti Lietuvai Fondui, parėmusiam šią kelionę 600 dolerių, ir Mildai Lenkauskenei, į kurią kreipėmės. Dėka šios paramos į Vienną galėjo nuvykti dar trys dalyviai, poetai Sigitas Geda, Antanas A. Jonynas ir Almis Grybyskauskas. Mums tai buvo labai svarbu ir naudinga.

L: Ar Lietuvoje buvo savotiškai įtampa prieš Nobelio taikos premijos pranešimą? Aš asmeniškai buvau labai nusiminęs, kad ne Landsbergiui.

KP: Kai buvo pranešta, kad Gorbaciovui?

A: Ne, ne, šimet [1991]. Landsbergis buvo minimas kaip vienas iš šešių galimų.

KP: Ar jau paskirta?

A: Taip, buvo.

KP: Atsakymas turbūt mano klausime jau glūdi. Aš net nežinau ir labai daugelis net nežino.

S: Ar dėl to, kad Gorbaciovą tą premiją sukompromitavo?

KP: Ne tiesiog yra daug visokių kitokių reikalų. Argi dėl premijų viską darome?

A: Ne, ne pati premija, bet pats faktas. Tas Lietuvai būtų naudinga.

KP: Gal ir būtų naudinga Lietuvai.

L: Ar jūs prisidedat prie kampanijos Nobelio literatūros premijos Tomui Venclovai? Ar yra kalbama apie tai?

KP: Yra užkulisinės kalbos. Vienas iš mūsų buvo į laikraštį parašęs apie Tomą kaip galimą kandidatą. Aš nežinau, ar pats minimas kandidatas buvo patenkintas. Rolandas Rastauskas rašė tuoj po to, kai Tomas Venclova gavo Vilenicos premiją Slovenijoje. Jis rašė, jog tai laiptelis į Nobelio premiją. Aš išvažiuodamas palikau tai spresti Lietuvai PEN centrui – aš dabar esu Lietuvos PEN centro pirmininkas – kadangi kaip tik prieš išvažiuodamas buvau gavęs laišką iš Nobelio komiteto: prašė nurodyti kandidato pavardę ir pagrįsti.

Kadangi į mane kreipėsi kaip į PEN centro pirmininką, maniau, kad visas PEN centras turi apsispręsti.

A: Ar jau atsakė?

KP: Grižęs turėsiu atsakyti. Tiesiog nebuvo laiko. Aš Lietuvoje po PEN kongreso pabuvau tik dvi dienas, ir tai buvo tik

šeštadienis ir sekmadienis.

M: Bet Tomas padarė klaidą su tuo interview apie Marcinkevičių. Priešų išigijo.

KP: Čia jau kiti dalykai.

M: Tie kurie svarstė – vieni už, kiti prieš jį...

KP: Aš nemanau – apie tą istoriją Lietuvoje žinoma jau labai seniai, tačiau, man regis, apie tai labiau tinka kalbėti kavinėje prie taurelės, o ne viešai.

L: O kaip iš tos perspektyvos apie *Puštis, kuri juokėsi*?

KP: Ta knyga nėra tiek verta, kad apie ją būtų tiek kalbėta. Kita vertus, labai nedekingas darbas bandyti literatūros veikalo personažus susiet su kažkokiais gyvenimiškais personažais. Ir man atrodo, kad apie tai per daug kalbama. Čia ne veikalo dalykas. Čia tai, ką savo paskaitoje [„Kultūra ir laisvė“] per Ateities savaitgalį užsiminiau, turbūt – atsiprašau – vyriškos ir moteriškos pasaulėjautos dalykas.

A: Neatsiprašyk, ne čia. Aš nežinau kaip M, bet aš įvertinu tą metaforišką vartoseną.

KP: „Čia pasaulėjautos dalykai, kadangi Marcinkevičius tą moterišką pasaulėjautą reprezentuoja, o ir didžiulia tautos yra būtent tokios pasaulėjautos. Čia galima tą paaiškinti ir taip, kaip paskui aiškino Tomas Venclova *Literatūroje ir mene*. Aš sutinku su jo aiškinimu, kad daugelis tautų buvo tokių prisitaikiusių žmonių. Ir tai nėra taip blogai, nes turbūt nėra prasmės, kad tauta imtų vardan tiesos ir išnyktų. Iš to taško žiūrint, galima ir be jokio tokio neigiamo aspekto kalbėti apie prisitaikiusių žmonių. Ir visų tų prisitaikiusių žmonių Marcinkevičius buvo tiesiog dievinamas. Jis dažnai sakė žodį „Lietuva“ ir tuo džiuginio širdį. Kartu tie jo pasakymai buvo aptakūs, neklūbantys jokiai cenzūrai. Kai kas jį išsivaizduodavo kaip kankinį dėl to Lietuvos vardo, bet taip nebuvo. Tomas Venclova pažeidė tam tikrą tabu. Kažkuri mūsų kritikė sakė televizijoje: „Venclova čia modamas kotletas ir Marcinkevičius suvalgė“. Turbūt šių dalykų nereikia dramatinėti. Marcinkevičius yra parašęs gerų eilėraščių, ir niekas dėl to nesiginčija.

S: Tas svarstymas Nobelio premijos kandidatų yra dėl ateinančių metų.

KP: Taip, jie prašo labai išankstinių komentarų. Žinoma, j tas nuomones nebus per daug atsižvelgta, bet jie nutarė paklausti visų PEN centrų pirmininkų, matyt.

M: Ar PEN turi kokią rolę Nobelio literatūros premijos paskyrimo?

KP: Ne, yra atskiras Nobelio premijos komitetas, bet, nors jis pats sprendžia, jis atsiaklausti nuomonių nevengia. Aš žinau, kad jie atsiaklausia žymesnių rašytojų asmeniškai.

L: Aš nenustebčiau, kad tie nobelistai, kurie dar gyvi, irgi gauna laiškus.

M: Bet apie Venclovą ir Nobelio premiją, aš atsimenu, jau Daunys šnekėjo tada, ryšius su Venclovo straipsniu apie lenkus.

KP: O ką, jūsų manymu, galima daugiau pristatyti iš lietuvių?

A: Kaip ten yra su kūrybos pažinimu? Ar gali būti premija paskirta rašytojui, kurio kūryba dar neversta į pasaulio kalbas?

KP: Teoriškai – galima, bet praktiškai – ne.

A: Aš tai skirčiau Bradūnui. Mes, išeivija, tikrai apsilėidom, neišversdami bent į anglų klbą Bradūno. Turėjome tai padaryti aštunto dešimtmečio gale ar šito pradžioje, kai pradėjo kilti Amerikoje tas entuziazmas visoms mažesnėmis pasaulio kultūroms. Tada buvo net rodoma, kad ne tik Amerikos indėnai, bet ir visokios indėnų bendruomenės, pavyzdžiui, Venclovoje turi savo literatūrą. Tada buvo laikas, bet laikas, aišku, nėra dar ir dabar dingęs. Man atrodo, pvyzdžiui, Brazdžionį verčiant į anglų kalbą būtų labai sunku jį perteikti, tuo tarpu Bradūnas ne tik leistų jį perteikiamas, bet kadangi jo žodis toks taupus, o toks reikšmėm pakrautas, visa jo poezijos jėga trykštų ir iš angliško teksto.

KP: Priklauso nuo vertėjo galų. Bet mums, mažai tautai, ką nors be įdžio silų tokia premija nėra prasmės – be vertimų, be publicistikos knygų, visuomeninės veiklos. Kaip jūs sakėt, Venclova balsų turi daugiausia.

L: Bet ar iš viso šito nebūtų iš šios toks moralas: dabar, kai turim daugiau laiko ir energijos, vis dėlto reikėtų labai sąmoningai rūšiuoti ir leisti ne kokias lietuvių literatūros ar poezijos antologijas, bet atskirų žmonių rinkinius. Pavyzdžiui, vokiečių kalba bus labai svarbu...

KP: Čia matau tokį kelią: reikia lietuviškas išleisti už anglų poetų, išmokyti juos lietuviškai, tada bus galima ko nors tikėtis...

M: Vis tos lietuviškas turi aukštis...

KP: Kaip kitaip? Galima gi ir atvirksčiai – galima ir lietuviškas išleisti už poetų.

M: Išleisti... (Pabaiga ateinantį šeštadienį)

Naujos knygos

(Atkelta iš 2 psl.)

dinius. Tai rodo jau ir knygos pradžioje autorius pateikiamas sąrašas kūriniui naudotų vertimų: *Romeo ir Julijos*, *Dantės Dieviškosios komedijos (Rojaus)* ir *Goethės Fausto* citatų (iš Aleksio Churgino vertimų ir lietuvių kalba), *Dantės La vita nuova*, *Senjojo Testamento*, „Giesmių giesmės“ ir viduramžių prancūziško *Roman de la Rose* (Alfonso Nykos-Niliūno vertimo), P. Andriūšo versto *Don Kichoto*, S. Narbuto išverstų *Sappo* ir *Alkajo* eilėraščių fragmentų, Naujojo Testamento bei Senjojo Testamento citatų (1 Kor ir 69-osios psalmės) bei liturginių tekstų fragmentų (iš Juozapo Skvirecko, Česlovo Kavaliausko ir Alfonso Liesio vertimų).

Veikalo struktūra itin plati, bet kartu tampa: Prologas, La divina commedia, Salomė, Francėska ir Paolo, Otėlas, Abelardas ir Eloiza, Narcizas ir kiti, Dievų išdaišgos, Labanakt motin, Casanovos saulėlydis, Puota, Epilogas. Tarp kiekvieno veiksmo ir tolimesnio, skirtiems naujai meilės istorijai, yra Interliudas. Visą veikalą sieja Romeo ir Julijos figūros – su jomis veikalas prasideda (Pro-

logas) ir yra užsklendžiamas (Epilogas), o jos tuo tarpu veikia visuose interliuduose ir dalyvauja kiekvienoje dalyje. Jų vadovas per visą veikalą (perimantis *Dieviškosios komedijos* Virgilio sąmos rolę) yra romėnų laikų meilės poetas Ovidijus.

Dramą skaityti – tai patirti jau visiškai išvystytą ostrauskišką pagrindinių mūsų samonėje įgludusių literatūrinių temų traktavimą ironiškai, labai šmaikščiai, labai linksmai, bet nors ir dažnai tik giliai paslėpta, o tačiau vis tiek su pagarba ir užuojauta žmogiškajai prigimčiai, žmogiškam vylingam likimui. Jau vien Romeo ir Julijos dialogas „Epiloge“ suteiks nors ir tik kelių minučių, bet nepakartojamą kalbinę kokybę, minties ir jausmo lygmeniu literatūrinį peryvenimą. Šis naujasis Ostrausko kūrinys – be abejo, režisieriams ir aktoriams, bet visų pirma – skaitytojams, kuriems jis suteiks ne tik labai malonią valandą ar dvi, bet ir nuves į gelmę to žmogiškos egzistencijos prado, kuris sudaro didelę dalį didiosios Vakarų pasaulio literatūros, o taip pat, turbūt negalima ginčyti, veikia kiekvieno mūsų gyvenime.